ԱԶԳԱՍԷՐ

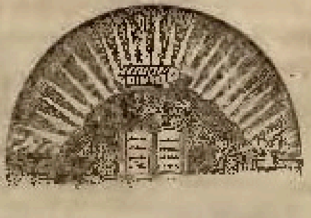

ԹՈՂՈՒՑՆ ԱՌԻՆԸ ԶՕՐԱՐԻ ԵՐԶԱՆԿ

Օրագիր

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ, ԲՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

ՀԱՏՈՐ Ա. ԹԻՒ 11. ԿԱԼԿԱԹԱ 1845. [illegible] 25.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՔ

ԿԱԼԿԱԹԱ.

Բարեհաճութեամբ հրատարակեմք որ Բամբայուց Ազգասէրս մեն բարեկամ հաճեցեալ իւր գրաւորական աշխատութեան հանգամանքն ի վերայ վաճառականութեան մեզ ուղարկել. որ յուսամք յօրէտ եղիցի այլ կարմարինքն միայնոց առատաձեռնութեամբ՝ սոյա սրբոյն նախկին հեռանալ.

Հրատարակեմք նաև զի ընկալաք թատրոն մի գիր թուեալ ի կալկաթա 15. Ակտօրբ. համբերեն գրաւորական և չատ հաւանելի հանդամանաբարթեամբ. Որ աւելի կկանէինք խոսքն ի սոյն անցուցանել, եթէ զանեան զետեղեալ լինէինք բարևոր հեղինակի անուանն. բայց որովհետև գրոյ սորա գրութիւննոյ [illegible], և մեր ընկերութեան կանոնները որ առանց քննութեան և վերահասութեան քան չամքի. վասնորոյ յապաղեցինք ցայժմ, յուսալով որ հեղինակ կամ հեղինակքն շնորհ կառնեն մեզ իւրեանց անուանքն տալ միայն վասն մեր տեղեկութեան.

—Ամենայն սոսն և հօմն երեկոյին Բամբայու Թղթածրարին հասու. սակայն ոչ ինչ մեն երևելի կամ արժանի ծանօթութեան բան չկարդացինք, որ միայնոց տեղեկութեան համար յիշենք. Փանի անսովոր յառաջ, եթէ որ թղթատարին ամենեւին մի անգամ կգէր, հասարակութիւնն լուր իւրեանց անկեղծութեան բարւոքմանն անսովոր են, սիտանի լուր կկարդեն. սակայն այն ժամանակից որ այս կիսամսեայ թղթատարութիւնն հաստատեցաւ ի մէջ Հնդկաստանի և Անգղիոյ, ամենայն անգամին բերած լուրն գրեթէ զուրկ այ որոց յախորժելի նորութեանց, և փոփոխմանց չէն կարդացման որպէս

քս յառաջ ։ Այս արտաքոյ լուր դոյն առաւել օգտակարագոյն ցերութեանց քան թէ հասարակութեան ։

— Անգղիոյ Օգոստափառ Թագուհին ամբողջ համեալ ՚ի Գաղղիա ընդ Արքայազն Ալպերտի հետ, որոց մեծ շքով և հանդիսով ասացեալն Թագաւոր և Թագուհին Լուիս Փիլիպ և բոլոր պալատականք ընդունեցին ։

— Մի մինչով յառաջ շատ սաստիկ շոգ էր առաւօտեան, այլ անցեալ շաբաթ վերայ սկսէց յորդ. կերպ անձրեւել, որ գրեթէ մի շաբաթ տեւեց. երբեմն եւ շատ սաստիկ քամի փչելով, որպէս որ անցեալ կիւրակէի միջօրէին սկսեց, այլ սովորականէն շատ կարճ տեւեց յորդեալ լից գետ յորդեալ անց կալով, ոչ ինչ յառաջացեալ վնաս չտեսէց ։ Ցուրտք ծովուն եւ այսպէս խառնեալ անց կացեալ լինի եղանակի փոփոխութիւնն և այս լինի Օկտօմբեր ամսուանն Թիֆլիսն որ անց կացաւ ։ Սաստիկ յորդ. անձրեւն քաղաքի ջրհեղեղակս մեծամեծ հողմոց բռնութիւնն ։ Այժմ եղանակն լաւ կերպ պարզեալ, և յուսամք որ այսպէս կշարունակի մինչ ցրտոյ վերջ ։

ԲՈՒԽՐԷՑԻ

Ամսոյս 3 · Գունտրլըւն նաւն Բուշիրուց համեալ անդր, այլ որոք Հարկաւոր նոր լուր չի բերել Պարսկաստանու, և ոչ եւ գիր ։ վասն ժամանակի կարճութեան նաւն շատ վաղ թողուլով ։ Այսքան միայն խմացմեցաւ որ Շիրազոյ մէն բան չի պատահել ՚ի Բուշիռ կամ ՚ի Բաղդատ ադժամի ծանուցման ։ Եղանակ անցեալ 3 · ամսոյ շատ ջերմ լինելով, արգելեալ առել ծովային առաջակայ խառնութեանց և չարութեանց ։ Անգղիոյ եւ աշխարհութեան Ակուներ "Կոնստանա" և պատերազմական բրիգ "Տիգրիսն" Բուրսատոնայ կոմարէնքումն շրջագայութեան ։ "Կլայվ" պատերազմական ամանն Ջուն ամսում Բուշիրոյ թողուլով անցեալ ամսոյ 9 · ումն համեալ ՚ի Բուշիռ զինի երկոյն նաւարկութեան 70 · աւուրց ։ "Կուռ" պատերազմական ամանն որ անցեալ ամսոյ 16 · ումն Բուշիռ մեկնէր թողնելու տեղւոյս համար ։ շուտ անենայեցիցոյ ։

— Բուշիռուց երկու Բաղդատայ համան երկու օրով յառաջ նոր ձիանցով ։ Որսաորէր և այլ պարծոց համար էր լաւ պատեհութիւն կլինի ։

Չենդ · Օրագիր Օկտեբր 3 · 1845 ·

ԳԱՂՂԻԱ

(Յիշերա Օրագրէ Զմիւռնիոյ 12 · 1845 ։)

Թարգմանութիւն ։

ԽԱՓԱՆՈՒՄՆ ՅԻՍՈՒՍԵԱՆՑ Ի ԳԱՂՂԻԱ ·

ԿԱՐԳԻՆ Յիսուսեանց (Ճիզուիթաց) որ գործեալ սկսանէր մեռնաքոր լինել քրիստոնեական հաւատութեան, երկրորդ անգամ խափանեցաւ ՚ի Գաղղիա հուշմութեամբ և գործակցութեամբ փառքին ՚ի մեջ ամսոց հետէ և այսր ։ Նշանաւոր բանն է համաձայնութիւն հանգամանաց առաջնոյ և երկրորդ խափանմանն յայնմիկ Ցերութեան, պատճառ որ եկեղի լինելով գաղափարութիւն նոցունց իրք ։ Ի թագաւորութեան Լուիս Հնգետասաներորդի ՚ի վարքն զառն լինդեալ կարգի նոցա առնել զճոռապատաղխորհասոռ ՚ի վերայ վաճառականական ձեռնարկեանց հ · Լավալետ ՚ի Մէրթ նահանգն Հնդկաց, ՚ի մեջ հանդամ այնքան կարգաւորութիւնք նոցա ՚ի ցուցանել, զի կարգ ընդհանուր արգելեալ էր յառաջութենէ, և հետեւապէս ոչ գոյր անհատապաշտականութիւն միաբանութեանն ։ Ամենայն Եպիսկոպոսք Գաղղիոյ որ ընդդէմ էր միայն Յիսուսեանց, եւ խոս ՚ի կարգապետութիւնն յայնմիկ զնեզ ընդէմ ինչ արդարութիւն ներհակս օրէնաց Գաղղիոյ և քրիստոնեական օրէնք ։ Այսու աղաղակաւ Արքայն Լուիս որ արգելէ զխոսել խոսքս զնալ ընդ նոսա ։ Մանաւանդ զի կարծէր զնոսա կաւառեցեալ միաբանութեան Պապին ընդդէմ կենացն իւրոց ; առաւել ուշ էր ստուգել ճշմարտիւ եղև բանիս ։ և խափանեաց զկարգ նոցա ՚ի Ցերութեան իւրում ։ և յայն հետէ մինչ ցայսմ

ի բաց թողեալ զհարձ միջոց ինչ, Եւրոպականքն լեալ են ի Գաղղիա միաբանութիւն ազգերնաւոր։ Այսու ամենայնիւ հայրն ամէն ի նոցանէ, և առանձնական առանձին յետ խաղաղութեան Եւրոպիոյ, անձնական քաղաքականութիւն նոցա. և ընդ ամենայն անդէն Գաղղիոյ մեծաւ զգուշութեամբ և առանձին առանձին ի վեր երևելին վերստին տանէք, արգելարանք և զսրոց նոցա, և օգտանէքն վերստին ունել զհաւասարութիւն և զօժ քաղաքականն, հրթեալ չինս և ներկայական պաշտօնատարութեանց ի վերա խաղաղութեան և յաջողութեան քաղաքական հաստատութեան. այժմ նոցա օգտանէք վերստին շարժել զհամօրէն զինուորական Գաղղիոյ. խուովել զհաւասարութիւն և դիւրմանութիւն անձանց, և խափան լինել արձակ ընթացից զառաջադիմութեան։ Ի հարկէ նշմարէր զայս ամենայն Տէրութիւնն Գաղղիոյ և քաջածանօթ էր ամենին, այլ հարստեր ազդեցութեան վասն օրինադրութեանցն այսոցիկ՝ ըստ օրինացն։ Իսկ գործնական իմն է այն, զի մինչ ունայն յառաջ ածին ազդեցութեամբ իւրեանց ի նոցանէ իսկ ի Եւրոպականց։ Բանդի զանձնապահնոցն վասն առաւել ապահովութեան իւրոցոց զերանս միաբանութեան ընդդէմ կարևոր հաստատութեան։ Ի գաւ վերջանան նա յաւետ վասն յանցանացն, և պաշտպանութիւն նոցա ոչ եղև. թէ զբանս պատկանէր ազգերնաւոր ընթերցութեան, այսինքն փարզին Եւրոպականց՝ որ կայր ընդդէմ օրինաց երկրին. հաստատեցաւ խնդիր բանիս, և այսու եղեն Տէրութիւնն վերջութիւն և զաղացայց արաց հարստերն, և այնու ապա յառաջ վարեցաւ գործ խափանմանն Հարստարաբն և խռնեմարար։ Վասն զի փոխանակ համանդամայն ի գործ դնելոյ զօրէնս երկրին ընդդէմ Եւրոպականց, խորհրդարանն Լուիս Փիլիպպէ խոհեմագէն ի վեր հաստ զգուշութեան փափկին ի խափանել զհարցն զայն ի Գաղղիա. և փոխանակ սպառնալեաց յեղյեղանութիւն քաղաքական օրինաց և այլ, հաւ ի նիստս զանձնագոյն ազնուականութիւն հոգև որ իշխանութեանն էր. որով ոչ նոքին իսկ Եւրոպականք և ոչ կուսակիցք նոցա կարին խոսել ինչ ընդդէմ օրինացն. և պարտաւորին հնազանդել անօրէնութեանն առանց խռովութեան, իբրև բարի հպատակք, և իբրև Քրիստոնեայ ուղղափառք։ Պարոն Գիզոյն կշռադատել կարէ զառաջարկութեանս անձնանկեալ ի անօրէնութեան փափկին, փափկի ունել կարէ յամենայն յանդուգն յանդիմանութեանց անձնարկեալ յօրէնս երկրին։ Այսու եղանակաւ առնեն զայն և զայլս Եւրոպականց, զի թէ և խաղաղեն և իրաց խափանեալ է կարդ նոցա բանից անտեսանել ոչ. Հնազանդեալ են հրամանի հաւանէր Պապին իւրեանց, և միաբանութիւն նոցա փոխանակ բանի քաղեալ. ցուցանէր ինքեանն. Իսկ այս խաղաղ անձնեան և անդորր վերջնական յամեն, որ լի էր սպառնալեօք տարաձայնութեան և զրպարտութեան, արտաքոյ մեծ և մեծի զգօնութեան իշխանապետութեան Պարոն Գիզոյի, խոհեմութեան և բարեխառնութեան փափկին Գերմանիոյ վերջատանեկորդի, և համեմատ և քաղաքակրթութեան դիտակն Եւրոպականց հարցի։

Վ. Հերոյ պատմութիւն խնդրեմք յառաջագոյն լսել մեր դնէք։ Զարմանալի կ'երևայ հարցալ թէ այս հարցի մտաբանքն՝ որք ամենէ, մարդոցն, անարժանաբար և լու ուսուցանել են երևման՝ պատասխանի կիրքանօք, վնասակար՝ խռովութեան՝ տածեալ և խափանիչ ուսման էն պատուել, ոչ թէ վասն Տէրութեանց միայն՝ այլ և առանձին անձանց։ Իսկ այս դատապարտութիւնս ո՞ւր է արդարեւ — ՚ի Գաղղիա՞յ որ է Գաւառական Հասարակական պատմութեան։ Եթէ այսպիսի Հասարակապետական Տէրութիւն օրինակ համարի այս հարցի խափանումն և թողլ զսոյն այս միաբանութեանն իւր ուրութենան մաւ, կամ նոյն միաբանութեանց իւր ուսուցանելոյ մէջ մտանել. ուրեմն մեք ինչ կարծեմք սխալ ունեցանք։

Այլևն պակաս ՚ի սոցանէ են և հարցք Միսիոնարաց, յորոց մին կոչեցաւ Ամերիկեան՝ ախոյեանութեամբ ծանուցանեմք, արդէն սկսեալ է խուժուժ զմտամտ Աղէմ որ ՚ի կողմանս Թուրքաստանու։

Մին ժամանակ էր՝ որ մեր Աւետարանեաց Հարքն ՚ի ձեռն լուսաւորեցին քարոզութեանց զորս այդս պարծանացն կեցին ՚ի Սուրբ Հաւատոյ մեր, որում վկայ են Վերք, Եղծանք և այլք։ Այլ՝ ո՞վ տարաբաղդութեանս, ժամանակ եկն արդ յայն օրէ, որ նորածին ազգք անգամ համարձակին սպրդել մտանել ՚ի փորոխ մեր ամենայն գաւառաց։

Այլ եկեսցէ ժամանակ, և յուսամք ՚ի Տէր՝ արդէն Հասեալ իսկ է, յորում Ազգ մեր վերստին կ'ստանայ իւր առաջին փառսն։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՇԱՔԱՐԻ

(Շարունակութիւն)

Բաղդատեմ անձինք, որոց հետ ծանօթանալ դիւրին մի միջոց մեծ քանակութեամբ անկելոյ, յուսահատակնելով կուզեն Հնդկաստանայ Շաքարեղինեան սկսել մշակել։ Այն երկիր ինքն անհաղորդ առաց որ երկուերեք տարի շատ լաւ յաջողեցան. սակայն մին չոր եղանակէ պատահելով մեծագամայն որդնակեր կամ ցեցակեր եղաւ։ Այս բաւական կրթասանէ։

1842. Յունվարի ամսոյն չորս էրգու Շաքարենի տնկեցին. որոյ չորորը մեամ միայն պրծաւ. Երկու էր միջոց տարօրէնով (Քորս փըլու) շատ լինելոյ եւ գէշ առաւ։ Երկու ամսուներ մինն եղեծ, և միւսն հինգ էրգուէ, որ գինի անձրեւից խակին ցանելին, այնքան գեղեցիկ եղան որպէս որ զննեցուն և մինչ ցուրտն եւ շատ առաջ և առողջան մնացել, և որ առաւել զարմանալի. Մին այլ մեան եւ որ Մարտ ամսուան ցանեցին, բոլորովին որդնակեր եղաւ, որոյ միջէն տասն հատ հազիւ եւ չորացաւ։

Այսպէս ստացան արդիւնք դարմանութեան այս տեղւոյն (Գօրըխպուր)։ Մշակներ առնոյ սկսբունքն մի փոքրիկ մասն գետնի բաժանեցին որ շաքարեղէն անելն, որոյ բարձրութիւնն այժմ (միայն հինգ ոտնա) տասն ոտնաչափից առաւելայ. ցուցանելով հինգ մեղ ոտնաչափ եղէգ պատրաստ մասն ադրբեայ. այսպէս միջոց տասն և երեք ամսուան երկու անգամ կտրել կրնի։ Ընձրեւային եղանակում յարմար չի լինելոց կտրել եղէւ ազդեցոյց համար լինելոյ շաքարեղէնքն, քանզի եղ ժամանակում շատ ջրայինան, և դիւրեւ գուրգ շաքարային նուէթից։

ԲԺԱՆՈՅ շաքարենեայ երեք տեսակն, որք ծանօթեան մեզ, այսինքն զեղին, մանուշակագոյն, դեղին ծերանց կամ ջրուոր շաքարենի, և յասակ կամ քապաւեն շաքարենի։ Դեղին մանուշակագոյնն որպէս որ Արեւմտեան Հնդկաց գանազանեայ Բրազիլից և Օտահիթից, որովհետև պատնկայ, պտղատ հիւթ ունի, շատ պիտանայ, յետեւայ ուժեան, և տերեւն առաւել մեծադոյն և հանգստեայ։ Երբ հատուածայ հասարակօքեն յարդարայնայ գետնին, հաչեն հասար, և միջեն մասն պինդ, սակայն հիւթն շատ առատել և առատ։ Շատ սակաւ կըպատահի որ այս շաքարենին ծաղկի. և երբ որ ծաղկի, անդէշ հատ կոտայ, յառաջապէս երեկոյեան ժամանակում զինի անձրեւից, որ հետեւ տեղում եւ կ'իմացքի։

Լու տեսակից չինած շաքարն շատ լաւ է, բայց ջրեմեիկու անհարթութեան հասարակօքեն Երազւայ հետ խառնուած, որ միջոցէն սեւակի հիւթն մաքրի։ Լա խառնուածն լինելը շաքարայ տալյանն։

ԾԻՐԱՆԻ ՄԱՆՈՒՇԱԿԱԳՈՅՆՆ

Կամ մեծ ջալու Շաքարենին այնպան հատայ որպէս Բրազիլիայ հանդերձ կապերով չորեքից մինչ մեջ մատնաչափ երկայն, ութնեց մինչ տասն ոտնաչափ բարձր, և ծղօտի վերին մասանքն բազմեցա նուաղ գծեր կամ խայծեր կցուցանեն, որ սասոյն հայերում անտեսանելեան, յատուկ ծերանագոյն. Տերեւմին առելի քանաչագոյնան քան զդեղին Մանուշակին։

Թեպետ հասարայ սորա կեղեն (փշեւոյն) և բովանդակ կոշտութիւնն պինդ, սակայն գեռ եւ մեծ քանակութեամբ լինելոյ հիւթոյ առատան, որով հեշտ կերող աշխարհիկայ տեսակ շաքարայ չենման։

Յատուկն եւ Բրազիլիոյ հետ խառնածայ. կարծենքայ որ այս երեք տեսակ շաքարենւոյ բոլորովին յարմարան Արեւմտեան Հնդկաց համար. յառաջապէս առաջեն և վերջին տեսակներն։

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԱՑ ՇԱՔԱՐԵՆԻՈՅ

Զանազան տեսակաց ատարադրութիւնն անհնարէ համարեմք առայն, միայն այսքան ասեմք, որ տեղւոյս անհաղորդներն առ հասարակ սորա առաւելան լինելով տեղս քան այլ որոք տեսակն։

ՉԻՆԱՑ ՇԱՔԱՐԵՆԻՆ

Կարեւորութ Միաբանութեան Պարսիկեցն աղարկեւելին վերին դաւառներն երկու ամիս ձըմերին Հանապարհա, որ երբ հասաւ սոմեսայնիւ նոր և կանաչ էր, և միւս տեսակներն մանկամաննայն չորացելին և անդրկուանացել. Ինսւթեամբ շատ պինդայ և սրգաստանորը. Այս տարւոյ ձմեռն (շուէն) բոլորովին անկինար մնաց, մինչ դեռ միւս շաքարենիքն միայնպաննայն երկնային կամ որդներեցն պատուհասեն։ Երբ անձրեւն սկսէց՝ զարմանալի կերպ ուռեցան, բազում արմատներ ոչ պակաս քան հինուան մեծ ուժ ունելով. որ մինչ Սեպտեմբեր լինելոյ եղէգներեն զարձել տասն և երկու ոտնաչափ բարձրութեամբ, եւ բոլ մատնաչափ շրջապատ, և վեցէց մինչ ութ մատնաչափ երկայն հատորով։ Օկտոբեր ամսուան կտրեցան և անկեցան, և թէպէտ ծանտն շատ սառած էր, ոչ ինչ եղանակաւ չփոփոխելով որպէս առաջինն ընդդիմանալ. բայց Հնդկաստանայ շաքարենիքն միանգամայն յետ մնացին։ Լա տեսակեցն շաքար չինել չեմք տեսել, սակայն մի քոլածանելով լսեցից անդիհացանք որ մեծ արժողութիւն ունէին Չինոց աշխարհում շաքար վանի (ծուրի) չինելոյ համար։

Սորա ստացի պիտուտիւնն բաւականան Չերմիցայոյ, որպէս և անասնոց ընդդիմանալն է, վասն որոյ կարծեմք արժանեան ամենայն մասադրութեան։

Շարունակել.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ Ի ՎԵՐԱՅ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ.

Վաճառականութիւն է փոխանակութիւն միոյ իրի ընդ միւսոյ, [illegible]

[illegible]

[illegible]

Շողականեան։

ՄԱՍՆ Գ.

ՅԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ

Շողականջեան թիւ 10. 1Ջ. 76.

Այսպէս ուրեմն երեք բան են, որ մինչ այժմ արգելք եղեն Ազգիս գեղեցիկ յառաջադիմութեանն. այսինքն է՝ մտաց թմրութիւն, աղքատութիւն և եղբարց միաբանութեան բաժանումն։ Զօր և անհոգ ու կրկին՝ երկրպագական մտօք ուզենայ փորձել և Ազգի յառաջադիմութիւնն գրուխ տանել՝ առանց այդ երկու արմատոցին (ախտիւն) առնել այս երեք արգելքներն ուսման, առաւ հանից և բազմազգականութեան։

Սակայն՝ թէ որ մենք ընդդիմանալով ուզենալ տեսնել՝ թէ ներկայ ևս մեր Ազգի մէջ ուր փոքր յառաջադիմութիւն չէ որ երեւնայ, և թէ՝ առ մեզ այդ արգելքներն մէջ տեսնելի բարձրացեալ են, կարելի է որ առանձնաբար զարգանալ՝ դպրոցներ և վարժարաններ շինելով։ Եւ ևս այդ մտաց ընդունելութիւն առնել՝ կ'ասեմ թէ մարդ է այդ կերպ յառաջադիմութեան այլեւս յուսալ՝ որքան որ մինչև այժմ երեւեցաւ մեր մէջ։ Բայց առա մեր ամեն թիւնն հեղու ր մեր եւ թէ՝ ինչպէս հիմք է բոլոր ազգի մտաւոր բարեկեցութեան, և բոլորին մտաւորական դէպ 'ի գիտութեան յայտ առնել. ուժը, հասարակ անհնար է հասանել մեր բնական ձանր ընթացքովս. և էն և մեն քանի հատ դպրատուններով և մեն քանի վարժարաններով։ Պէտք գի՛ բոլոր ազգի միաբանութիւն, յառաջ առնելէ համար, հարկաւոր է ամենայն քաղաքներն և գիւղերի մէջ դպրոցներ ունենալ, կարդալ գրել սովորելէ և օգտակար արհեստ ուսանելու. մեծ քաղաքներ մէջն են՝ ընական և բանաստեղծական վարժարանք, ընդհանրական արհեստաներն մարդարանները, արհեստ տեխնիկական, աշխատութիւն, գրքատունք. բնական պատմութեան և փորձառութեան դարձներին թանգարանք (Մուզէ), և այլ աւելի ինչ որ կ'ասուի Եւրոպայերէն։

Արդ՝ ո՞վ կրնայ մեն մեծ կարգաւորութիւն լուցանել. մինչ հիմա է այս ընթացքով որ մինչ օրս ընթացեր ենք. հասանել այս բանին. միթէ մեն քանի բարերար մարդիկ կամ ունին եւ բոլոր մեն այդ յուսադրել՝ մեն քանի դպրատունք շինել առնել. ոչ թէ մեն և երկուք, այլ և ոչ տասն մարդի բան է այդ։ Զի՞նչ առնեմ թէ մեն այդ փոքր լոյս չեն կարող ծագել. այլ խորհուրդ մարդի յառաջադիմութիւնն չեն կարող գլուխ տանել՝ և մեծ մեծ փոխառութիւնք առնել այդի մէջ, թերեւս և անհատ մասնաւորական ծախել այս բանի համար. մասն գի՛ մեծամեծ զարձքերի ձեռ առաջ ժամանակումն. մեն պատիկ գժուարութիւն են թէ դուս գոյ՝ չափից դուս մեծ մեծ հնարներ կ'թուին. Եւ թերեւս այնքան որ հերա լինի հասնել մեն կամ երկուքին յաղթել. այլ շատ անդամ կ'ընէ որ կարգուելու կ'յաղթել այն բարերարն. ձեռ մեր կառու. գործքերն, սկսել է խ ր մարում պիտի գիտելի առաջադրութիւնն անհնար կ'ձեւոյ և անկատար։

Վերոյիշեալ մեծ դժուարութեանց առաջինն՝ է փոքր պակասութիւնն, կամ արդէն ամենայն աղքատութիւնն. վասն զի մեն քաղաքացի մարդ որ ամենայն ինչ առատ ունենայ՝ կամենալ բոլոր ազգի մէջ տարածել իւր բարիքն. առատութեամբ կ'օգնէ իւր ունեցած հարստութեան ազգակից եղբայրներին. նոցա համար դպրոցներ, աղքատանոցներ, հիւանդանոցներ և այլն շինել տալով. այլ՝ որովհետև մեր երկրի մէջ ամեն բաներն կերպարանքն և ամեն ձեւ բոլորն՝ քան զբաւականն շատ կ'փոխուի, ուստի եթէ նոյն քաղաքացի միծութեն եւ փոխուելու լինի՝ էլ կարողութիւն չունենալով նոյն շինութիւնքն հաստատ պահելու, մի մեր կամ բարեր'ի միայն կ'խափանուին կ'մնան. Եւ այս առութեան փոխ առութեան չհամարեա, այլ յայտնի ճշմարտութիւն. որոյ փորձն ունիլ մեք, և օրինակներն եւ տեսնեալ մեր ժամանակումն.

Այլ՝ համարենք թէ բաղդն աջողակ լինելով տեսի մինչև փողձանն. այլ առանց քանի հոգի կան մեր Ազգի միջումն, որ՝ այսպիսի մեծամեծ բարերարութեանց ձեռ տալով, կարողանան անել. շատն՝ չորս կամ հինգ հոգի. Բայց ասա դու՝ որ մեր Ազգն ոչ թէ հինգ կամ վեցի, այլ հազարաւոր դպրոցների, վարժատանց և արհեստանոցաց հարկաւորութիւն ունի. քանզի՝ մեն ազգի համար հինգ կամ վեց կրթարաններն այնպէս են, որպէս մեն կաթ անձրև՝ մեն մեծ ցամաքի դաշտի. կամ որպէս մեն ճրագի լոյս՝ բոլոր քաղաքի. Թող զայս՝ գործքի անյաջողութիւնն, անդադար և փոխ խօսքեր, շատերից գալու փիքրք և ոչխարութիւնն և յանդգնեալ եկած մեն պարտի գժուարութիւնն. շատ բաւականան որոց մեն բարերարի պարտաւորել որ թողու և ձեռ վերաւ իւր արարած բարերարութեանցն և անդադար հոգալ իւր գործն.

Այս բոլոր աստծներից յետ յայտնի կ'երևայ, թէ՝ ազգի յառաջանալոյ համար, անհնար է այն կանոններով վարուել՝ որով մինչ այս վարուեցանք. և անօգուտ ջանք և զուր վաստակ կլինի՝ թէ որ կրկին ունայն յուսով մեք մեզ խաբենք և նոյնով բաւականանանք.

Պատճառ՝ մեն այլ հնարք գործ դնենք Ազգին յառաջադիմելոյ համար. և հնարն մեն հնարք՝ որ նոր աղքատութիւնն և եղբարց բաժանուելն կարող չլինին արգելք դառնալ մեր Ազգի ընթացքին, և երկրորդ՝ այնպէս բանեն այնու ծերայինքն ուսման և արհեստից ջանք ունելոյ. Եւ ինչ են այս հնարքն.

Երրորդ քաղաքական կառավարութեան մէջ այս կերպ մեն օրէնք կայ, որ՝ քաղաքի կառավարիչն մեծից ու պատիկից ամէն ձեւ փիծակի համեմատ մեն հարկ է յինք առնուն. և նոյն դամօքն վերաձին ժողովրդի համար մեն բանում խաղջուտ, դպրատունք, արհեստանոցք, հիւանդանոց և այլն շինել տալով. կարծ խօսքով ասեմ, ժողովրդից յինք առած փողն՝ կրկին նոցան յետոյ տալով. մեն փոքր իւքինում նոցան գրկումով, բայց հասարակաց մեն շինութիւնք շինել տալով մեն մեւոյ հետ կապելով. Կատար համար իւրև եղբայրան համարժան. քաղաքացին՝ քաղաքացու հետ, գեղջին՝ գեղջու հետ. և հասարակաց շինուածքն պաշտպանումն իւրեանց ստացուածքի պէս. վասն զի՝ թէպէտ նոյն շինուածքի վերայ իւրեանց մեն փոքր փողն խառնեալ, բայց ամենեքեան են հասարակաց տէրն.

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ.
Մ. Վ. Թովմասեանց Աշխարհական.